

- **translated title:** Европейска конвенция за опазване на археологическото наследство (ревизирана) и Обяснителен доклад
- **publisher responsibility:** Information Centre on the Council of Europe in Sofia
- **original title of the convention in English:** European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage (Revised) and Explanatory Report
- **identification number of the convention:** ETS 143
- **place of the translation:** Bulgaria
- **name of the publisher:** -
- **date of the translation:** 1998
- **status of the translation:** unofficial translation
- **host item:** n/a
- **ISBN:** n/a

Европейска конвенция за опазване на археологическото наследство (ревизирана) и Обяснителен доклад

Преамбюл

Държавите-членки на Съвета на Европа и останалите държави, подписали настоящата Конвенция (ревизирана) и които са страни по Европейската културна конвенция,

Като вземат предвид, че целта на Съвета на Европа е да осъществи по-тесен съюз между своите членове, именно за да съхрани и утвърди идеалите и принципите, които са тяхно общо наследство;

Като вземат предвид Европейската културна конвенция, подписана в Париж на 19 декември 1954 г. и по-специално нейните членове 1 и 5;

Като вземат предвид Конвенцията за опазване на европейското архитектурно наследство, подписана в Гренада на 3 октомври 1985 г.;

Като вземат предвид Европейската конвенция за нарушенията по отношение на културните паметници, подписана в Делфи на 23 юни 1985 г.;

Като вземат предвид препоръките на Парламентарната асамблея на Съвета на Европа относно археологията и именно Препоръки 848 (1978); 921 (1981) и 1072 (1988);

Като вземат предвид Препоръка № R (89) 5 относно опазването и оценяването на археологическото наследство в контекста на териториалното управление на градската и селската среда;

Напомняйки, че археологическото наследство е основен елемент от познаването на миналото на цивилизациите;

Като признават, че европейското археологическо наследство, свидетелстващо за нейната антична история, е сериозно застрашено от разрушаване, както поради увеличаването на мащабните строителни операции, така и от естествени рискове и нелегални разкопки или такива, които са лишени от научен характер, а също така и от недостатъчната осведоменост на широката публика;

Съгласявайки се, че там, където не съществуват още необходимите процедури на административен и научен контрол, такива следва да бъдат създадени и също така, че е уместно грижите за опазването на археологическото наследство да бъдат включени в териториалното управление и политиката на културно развитие на градовете и селата;

Подчертавайки, че отговорността за опазването на археологическото наследство принадлежи не само на пряко засегнатата държава, но и на всички останали европейски държави, които следва да поощряват обмена на специалисти и опит, и по този начин да намалят рисковете от разрушаване на общото археологическо наследство;

Констатирайки необходимостта, вследствие на развитието на политиките на управление в европейските страни, да бъдат допълнени принципите, заложи в Европейската конвенция за опазване на археологическото наследство, подписана в Лондон на 6 май 1969 г.;

Се споразумяха за следното:

Дефиниция на археологическо наследство

Член 1

1. Целта на настоящата Конвенция (ревизирана) е опазването на археологическото наследство като източник на европейската колективна памет и като инструмент за историческо и научно изследване.
2. За тази цел, като елементи на археологическото наследство се разглеждат всички останки, паметници и други следи от съществуването на човечеството в миналото, за които е валидно едновременно следното:
  - I. тяхното опазване и изследване позволява да се проследи историческото развитие на човечеството и неговите връзки с естествената заобикаляща го среда;
  - II. намерени са чрез разкопки или открития, или чрез други изследователски методи, за изследване на човечеството и заобикалящата го среда;
  - III. разположени са на територия, която се намира под юрисдикцията на Високодоговарящите страни.

3. Археологическото наследство включва и структури, конструкции, архитектурни ансамбли, защитени местности, движими паметници и паметници от друг характер, както и тяхната среда, независимо дали са разположени под земята или под вода.

Идентифициране на наследството и мерки за опазване

Член 2

Всяка Високодоговаряща страна се ангажира да въведе, в съответствие със своите особености, правен режим за опазването на археологическото наследство, който предвижда:

- I. Създаване и поддържане на инвентарен опис археологическото на наследство и класифициране на паметниците и защитените зони;
- II. Създаване на археологически резервати, дори и без видими на повърхността или под водата останки, с цел за да се опазят материалните свидетелства за изследване от бъдещите поколения;
- III. Задължение на откривателя да уведоми компетентните органи за случайното откриване на елементи на археологическото наследство и да ги предостави за изследване.

Член 3

За да бъдат осигурени и гарантирани защита на археологическото наследство и научна значимост на дейностите по археологическите изследвания, всяка Високодоговаряща страна се ангажира:

- I. Да въведе процедури по разрешаването и контрола на разкопките и другите археологически дейности, които:
  - а) да предотвратят всяко незаконно разкопаване или местене на елементи на археологическото наследство;
  - б) да гарантират, че археологическите разкопки и проучвания се предприемат на научна основа и при наличието на гаранции, че:
    - във всички случаи когато това е възможно ще се използват неразрушителни методи на издирване;
    - елементите на археологическото наследство, няма да бъдат извадени от земята по време на разкопките, нито излагани по време на или след приключването на последните, без да бъдат взети необходимите мерки за тяхното съхраняване, консервация и описване;
- II. Да следи за това разкопките и други потенциално разрушителни техники да бъдат прилагани единствено от квалифицирани и специално обучени лица;
- III. Да въведе специален разрешителен режим на използването на детектори за метал или други технически средства за откриване или извършване на археологически проучвания, в случаите предвидени от вътрешното законодателство на държавата.

Член 4

Всяка Високодоговаряща страна се ангажира да приеме мерки за физическото опазване на археологическото наследство, предвиждащи според обстоятелствата:

- I. придобиването или защитата по други подходящи начини от страна на властите на пространства, предназначени бъдат археологически резервати;
- II. консервацията и поддръжката на археологическото наследство, по възможност на мястото на неговото откриване;
- III. поддържането на подходящи хранилища за археологическите останки, които са преместени от мястото на откриването им.

Цялостно опазване на археологическото наследство

Член 5

Всяка Високодоговаряща страна се ангажира:

- I. да търси неконфликтни решения за удовлетворяване на нуждите и археологията и на управлението, като следи за това археолози да участват:
  - при изработването на политиката за териториално планиране, с цел да се приемат балансирани стратегии за опазване, консервация и оценяване на местата, представляващи археологически интерес;
  - при осъществяването в различните им фази на градоустройствените програми;
    - II. да осигурява систематично консултации между археолозите, урбанистите и отговорните за териториалното управление администратори, които биха позволили:
  - да се изменят градоустройствените планове, с оглед да бъде опазено археологическото наследство;
  - да се осигурят достатъчно време и средства за осъществяването на съответно научно изследване на историческото място и публикуване на резултатите;
    - III. да следи за това изследванията, които се отразяват на околната среда и решенията, които произтичат от тях, да отчитат пълноценно археологическите места и техния контекст;
    - IV. да предвиди консервацията на елементи на археологическото наследство *in situ* (на място), когато такива бъдат намерени по време на градоустройствени дейности и когато това е възможно;
    - v. да осигурят условия за това отварянето на археологическите места за широката публика и строителството на сгради за приемане на многобройни посетители, да не засегне археологическия и научния характер на тези места и тяхното естествено обкръжение.

Финансиране на археологическите проучвания и консервацията

Член 6

Всяка Високодоговаряща страна се ангажира:

- i. да предвиди финансова подкрепа за археологическите проучвания посредством държавните, местните и регионалните органи на властта, в съответствие с техните компетенции;
- ii. да осигури нарастване на материалните средства за превантивната археология:
  - a) като вземе необходимите мерки за това разходите за всяка археологическа операция, необходимостта от която е възникнала в хода на значителни частни или държавни градоустройствени дейности, бъдат поети от създадени за тази цел държавни или частни фондове;
  - b) като включи в бюджета на градоустройствените дейности, наравно с теренните изследвания, наложени от грижата за околната среда и териториалното планиране, и предварителни археологически изследвания и проучвания, научни анализи, както и съобщения и пълни публикации на откритията.

Събиране и разпространение на научна информация

Член 7

С цел да се улеснят научните изследвания и разпространението на знания за археологическите открития, всяка Високодоговаряща страна се ангажира:

- i. да провежда или подновява проучването, описването и картографирането на археологическите места в териториите, които се намират под нейна юрисдикция;
- ii. да приеме практически разпоредби, които да изискват археологическите проучвания за завършват с годен за публикуване научен анализ на извършеното, в отговор на необходимостта от цялостен обмен на специализираните научни изследвания.

Член 8

Всяка Високодоговаряща страна се ангажира:

- i. да поощрява националния и международен обмен на елементи на археологическото наследство за научни и професионални цели, като същевременно приеме необходимите разпоредби, с които да се предотврати възможността да бъде увредена културната или научна стойност на тези елементи;
- ii. да поощрява обмена на информация за археологическите изследвания и разкопките, които са в ход, и да допринася за организирането на международни програми за научни изследвания.

Ангажиране на общественото мнение

Член 9

Всяка Високодоговаряща страна се ангажира:

- I. да приеме мерки в областта на образоването, с оглед създаването на съзнание в обществото за ценността на археологическото наследство, за осмислянето на миналото и осъзнаването на опасностите, които заплашват археологическото наследство;
- II. да поощрява достъпа на широката публика до важните елементи от археологическото наследство и да подпомага излагането пред широката публика на избрани археологически паметници.

Предотвратяване на незаконния трафик на елементи от археологическото наследство

Член 10

Всяка високодоговаряща страна се ангажира:

- I. да организира обмен на информация за установените незаконни разкопки между компетентните държавни органи и научните институции;
- II. да довежда до знанието на компетентните инстанции на съответната държава, страна по настоящата Конвенция (ревизирана), всяко предлагане на археологически паметници, за които се подозира, че са набавени от незаконни разкопки или от злоупотреба със законни разкопки, извършвани на нейната територия, както и цялата необходима информация по този въпрос;
- III. да вземе необходимите мерки за това музеите и другите сходни институции, чиято политика на закупуване на археологически паметници е обект на държавен контрол, да не придобиват елементи на археологическото наследство, за които се подозира, че произхождат от несанкционирани открития, незаконни разкопки или злоупотреби със законни разкопки;
- IV. относно музеите и другите сходни институции, които се намират на територията на Високодоговарящата страна, но политиката им на закупуване на археологически паметници не е обект на държавен контрол, тя се ангажира:
  - да им предостави текста на настоящата Конвенция (ревизирана);
  - да не пести усилия за това, да осигури зачитането на принципите изложени в алинея 3 от споменатите музеи и институции;
- V. да ограничи доколкото е възможно, с образователни и информационни кампании, с бдителност и сътрудничество, движението на елементи на археологическото наследство, придобити при несанкционирани открития, незаконни разкопки или злоупотреби в хода на законни такива.

Член 11

Нито една разпоредба на настоящата конвенция (ревизирана) не засяга двустранните или многостранни договори, които съществуват или биха могли да съществуват между Високодоговарящите страни, относно незаконния трафик на елементи на археологическото наследство или връщането на такива на законния им собственик.

Техническа и научна взаимопомощ

Член 12

Високодоговарящите страни се ангажират:

- I. да си предоставят взаимно техническа и научна помощ, която се изразява в обмен на опит и експерти в областите, отнасящи се да археологическото наследство;
- II. в рамките на подходящото национално законодателство или международни споразумения, по които са страна, да благоприятстват обмена на специалисти по консервация на археологическото наследство, включително и в областта на продължаващото образование.

Контрол на прилагането на конвенцията (ревизирана)

Член 13

За целите на настоящата конвенция (ревизирана), експертен комитет, създаден от Комитета на министрите на Съвета на Европа, съгласно член 17 от Статута на Съвета на Европа, е натоварен да следи за прилагането ѝ и по специално:

- I. да предоставя периодично на Комитета на министрите на Съвета на Европа доклад за състоянието на политиките за опазване на археологическото наследство в държавите-страни по конвенцията и за прилагането на принципите заложиени в нея;
- II. да предлага на Комитета на министрите на Съвета на Европа всякакви мерки които имат за цел прилагането на разпоредбите на конвенцията (ревизирана), включително по отношение на многонационалните дейности и на ревизирането или допълването на конвенцията (ревизирана), както и по отношение на информирането на общественото мнение за целите на конвенцията (ревизирана).
- III. да препоръчва на Комитета на министрите на Съвета на Европа поканването на държави не-членки на Съвета на Европа да се присъединят към конвенцията (ревизирана).

Заклучителни разпоредби

Член 14

1. Настоящата конвенция (ревизирана) е отворена за подписване от държавите-членки на Съвета на Европа и другите държави, които са ратифицирали Европейската културна конвенция.

Тя подлежи на ратификация, приемане и одобрение. Инструментите на ратификацията, приемането и одобрението се депозират при Генералния секретар на Съвета на Европа

2. Държава, която е страна по Европейската конвенция за опазване на археологическото наследство, подписана в Лондон на 6 май 1969 г., не може да депозира свой инструмент за ратификация, приемане или одобрение преди да е денонсирала, или ако едновременно с депозирането не денонсира, посочената конвенция.
3. Настоящата конвенция (ревизирана) влиза в сила шест месеца след датата на която четири държави, най-малко три от които са членки на Съвета на Европа, са изразили съгласието си да се обвържат с нея, съгласно разпоредбите на предходните алинеи.
4. В случаите когато, при прилагане на двете предходни алинеи, влизането в сила на денонсирането на Конвенцията от 6 май 1969 г. и влизането в сила на настоящата конвенция (ревизирана) не съвпадат по време, договарящата страна може да декларира при депозирането на своя инструмент за ратификация, приемане или одобрение, че ще продължи да прилага Конвенцията от 6 май 1969 г. до влизането в сила на настоящата конвенция (ревизирана).
5. Настоящата конвенция (ревизирана) ще влезе в сила по отношение на всяка от подписалите я страни, която по-сетне изрази съгласие да се присъедини към нея, шест месеца след депозирането на нейните инструменти за ратификация, приемане и одобрение.

Член 15

1. След влизането в сила на настоящата конвенция (ревизирана), Комитетът на министрите на Съвета на Европа може да покани всяка друга страна не-членка на Съвета, както и на Европейската икономическа общност да се присъедини към настоящата конвенция (ревизирана), чрез решение, взето с мнозинството предвидено в член 20.d от Статута на Съвета на Европа, и с единодушие на представителите на Високодоговарящите страни, които имат право да заседават в Комитета.
2. За всяка новоприсъединила се държава или за Европейската икономическа общност, в случай на присъединяване, конвенцията (ревизирана) ще влезе в сила шест месеца след депозирането на инструментите за присъединяване при Генералния Секретар на Съвета на Европа.

Член 16

1. Всяка държава може, в момента на подписването или в момента на депозирането на своя инструмент за ратификация, приемане и одобрение, да определи територията или териториите спрямо които ще се прилага настоящата конвенция (ревизирана).
2. Всяка държава може, във всеки следващ момент, с декларация, адресирана до Генералния секретар на Съвета на Европа, да разшири прилагането на настоящата конвенция (ревизирана) над всяка друга територия, посочена в декларацията. конвенцията (ревизирана) ще влезе в сила по отношение на тази територия шест месеца след датата на получаването на декларацията от Генералния секретар.
3. Всяка декларация, направена съгласно двата предходни параграфа може да бъде оттеглена, що се отнася до всяка от посочените в тази декларация територии, с официално оповестяване на Генералния секретар. Оттеглянето ще влезе в сила шест месеца след датата на получаването му от Генералния секретар.

Член 17

1. Всяка Високодоговаряща страна, във всеки момент може да денонсира настоящата Конвенция (ревизирана), като отправи до Генералния секретар на Съвета на Европа официално оповестяване.
2. Денонсирането ще влезе в сила шест месеца след датата на получаването на оповестяването от Генералния секретар.

Член 18

Генералният секретар на Съвета на Европа уведомява държавите-членки на Съвета на Европа, другите държави-страни по Европейската културна конвенция, както и всяка държава и Европейската икономическа общност, които са изразили желание за присъединяване, или са били поканени да се присъединят към настоящата конвенция (ревизирана) за:

- i. всяко подписване;
- ii. депозирането на всеки инструмент за ратификация, приемане, одобрение или присъединяване;
- iii. всяка дата на влизане в сила на настоящата конвенция (ревизирана) съгласно членове 14, 15 и 16;
- iv. всеки друг акт, оповестяване или съобщение относно настоящата конвенция (ревизирана)

Вярвайки в което, подписаните, редовно упълномощени за тази цел, подписаха настоящата конвенция (ревизирана).

Изготвена в Ла Валета, 16 януари 1992 г., на френски и английски език, и двата текста - еднакво валидни, в един единствен екземпляр, който ще бъде депозиран в архивите на Съвета на Европа. Генералният секретар на Съвета на Европа ще изпрати заверено копие на всяка от държавите-членки на Съвета на Европа, на

другите държави-страни по Европейската културна конвенция, както и на всяка държава не-членка на Съвета на Европа или на Европейската икономическа общност, която е поканена да се присъедини към настоящата конвенция (ревизирана).

ОБЯСНИТЕЛЕН ДОКЛАД

А. Въведение

Европейската конвенция за опазване на археологическото наследство (ревизирана) отразява еволюцията на археологическите практики в Европа. Тя замества първоначалната конвенция от 1969 г., като въвежда идеи и концепции, които междуременно са станали обичайна практика. Ревизираната конвенция обобщава опита от 22-годишното прилагане на първоначалната конвенция и включва разпоредби, предназначени да попълнят празнотите и да задълбочат европейското сътрудничество в областта на археологическото наследство.

а. Конвенцията от 1969

Тази конвенция се отнася основно до разкопките и информацията, която се набавя от тях. Тя влиза в сила на 20 ноември 1970 г. Държавите-страни по конвенцията са: Австрия, Белгия, България, Ватикана, Великобритания, Германия, Гърция, Дания, Исландия, Испания, Италия, Кипър, Лихтенщайн, Люксембург, Малта, Португалия, Франция, Швейцария, Швеция, СССР и Югославия.

б. Препоръка R (89) 5

Докато през 60те години основната заплаха за археологическото наследство са незаконните разкопки, то през 80-те години такава заплаха стават големите строителни проекти. Населеността, жизненото равнище, както и броят и сложността на строителните проекти нарастват: извършват се мащабни дейности (магистралаи, метра и скоростни влакове, преустройството на старите градски центрове, паркингите и т.н.) или промени в околната среда (залесяване, окрупняване на земите и т.н.). Ескалацията на тези дейности носи рискове за разкриването и опазването на археологическото наследство. Цял арсенал от закони е ангажиран с предотвратяването им: специфични закони за археологическите материали, общи закони за културното наследство, закони за опазване на околната среда, за градоустройството, за обществените дейности, разрешителните за строителство и т.н.

В своя препоръка, Комитетът на министрите на Съвета на Европа, като се опира на натрупания опит, препоръчва: създаването на инвентарни описи и бази от данни, които професионалистите, отговорни за археологическото наследство, да могат да предоставят на администрацията, отговорна за териториалното управление; създаването на административни структури, които да упражняват контрол при изпълнението на проекти, които засягат археологическото наследство; приемането на административни и правни мерки, които да отчитат археологическите реалности при формирането на териториалната и градоустройствена политика; развитието на нови методи на работа при осъществяването на големите строителни проекти; привличането на вниманието на обществеността върху стойността на

археологическото наследство, като важен елемент от европейската културна идентичност.

с. Ревизиране на конвенцията

Комитетът от експерти на Съвета на Европа в областта на археологическото наследство и териториалното управление, на своето заседание през октомври 1988 г., прецени, че от откриването на конвенцията за подписване през 1969 г., проблемите на опазването и обогатяването на археологическото наследство в Европа са се изменили сериозно и в следствие на това, конвенцията трябва да се измени, с цел текстовете и да станат по-цялостни и ясни. Разглеждането на конвенцията в резултат на това заседание, отчете сериозни промени в икономическия и социален контекст на археологията. И по-специално - интензивните разкопки, отстъпват постепенно пред новите технологии за изследване на миналото на човечеството - геофизични изследвания, сателитни снимки, лабораторни анализи. Днес разкопките са едно от звената във веригата от научни дейности, които представлява археологическото изследване. Освен това обществото проявява нарастващ интерес към миналото си. Благодарение на специалистите, които са в състояние да интерпретират информацията и да помогнат на обществото да преоткрие своето наследство, интересът към откриването на общата идентичност и общите корени на европейците, може да бъде задоволен.

Предложението да се подготви ревизирана конвенция и да се денонсира конвенцията от 1969 г. е подкрепено от Управителния комитет за цялостно опазване на историческото наследство (CDPH) и утвърдено от Комитета на министрите. Комитетът от експерти в областта на археологическото наследство и териториалното управление започва работа по ревизирането.

След юни 1990 г. комитетът от експерти работи в рамките на програмата на Комитета за културно наследство (CC-PAT), приемник на Ръководния комитет за цялостно опазване на историческото наследство.

След разглеждането и одобрението на Комитета за културно наследство на 26 юни 1991, проектът за конвенция е предаден на Комитета на министрите, който на свой ред го приема на 465-то заседание на заместник-министрите.

Конвенцията е открита за подписване от държавите-членки на 16 януари 1992 г. по време на Третата европейска конференция на министрите, отговорни за развитието на културното наследство в Малта.

В. Коментар на членовете на ревизираната конвенция

Преамбюл

Преамбюлът представлява повече от средство за интерпретиране на ревизираната конвенция. Той я поставя в контекста на дейностите на Съвета на Европа по отношение на културното наследство, след влизането в сила на Европейската културна конвенция. Парламентарната асамблея например, е приела препоръки за подводното културно наследство, за използването на металотърсачи и трафика на произведения на изкуството.

Преамбюлът посочва също проблемите, пред които е изправено опазването на археологическото наследство в географски области с най-интензивно строителство. Строителните проекти, които целят разгръщането на застроените пространства или усвояването на необработваеми земи, в повечето случаи оказват огромно влияние върху наследството, което си остава "основен елемент от познанието за миналото на цивилизациите". И накрая, преамбюлът подчертава необходимостта от общи действия на европейските държави.

Член 1

Ревизираната конвенция има за цел да изясни научното значение на археологическото наследство. До този момент археологическите места и паметници са били разкопавани, за бъда извадени от тях предметите, които са излагани в музеи и галерии. И днес много хора гледат на тях като на източник на печалба. Държавите трябва да вземат мерки за предотвратяването на този вид разкопки. Следователно, ревизираната конвенция има същите цели като Хартата за опазването и управлението на археологическото наследство, изработена от Международния съвет за паметници на културата (ICOMOS), наричана по-нататък "Харта на ИКОМОС", според която "археологическото познание следва да се основава преди всичко на научното изследване на археологическото наследство" и разкопките са последното от средствата в това изследване. Това не означава, че археологическото наследство трябва да остане недокоснато, а че и благодарение на неразрушителни научни техники, наследството може да предлага информация за развитието на човечеството и да бъде "източник на колективната европейска памет".

Ревизираната конвенция започва с общо определение, което прецизира основния смисъл на определението от конвенцията от 1969 г. Думите "елементите на археологическото наследство", подчертават, че не само предметите имат значение. Всяко свидетелство, от какъвто и да е вид, което може да хвърли светлина върху миналото на човечеството е важно. Ако това свидетелство отговаря на критериите, изложени в алинея 2, то е елемент на археологическото наследство. Има три критерия: първо - трябва да е налице поне следа от миналото на човечеството; второ - елементът трябва да спомага за напредъка в познаването на историята на човечеството и отношението на човека към естественото му обкръжение; трето - този елемент трябва да е резултат от археологическо проучване или случайно откритие. Алинея 3 дава примери за елементи, които се вписват в археологическото наследство. Трябва да се подчертае, че този списък не е изчерпващ, той изброява

категории на наследството, които покриват твърде широк кръг от паметници, включително например гробищата и градските укрепления.

Същата алинея подчертава, че контекстът, в който се намират тези елементи, има за археологическото наследство същото значение, като самите елементи. Извадени от контекста си, предметите често губят цялата си научна стойност. Впрочем, следите от археологическите проучвания, често имат същото значение като предметите и именно това е уточнено в дефиницията. Една дървена конструкция например, често може да остави единствено отпечатък в земята на която е била издигната, но подготвеният изследовател може да извлече от тази следа много информация. Характерът на археологическото изследване не е уточнен в ревизираната конвенция. Несъмнено първото, което изниква в съзнанието са разкопките, но те са последният стадий от това изследване. По-добре би било да се започне с разкриване, после да се приложат неразрушителни техники и сравнителни методи, преди да се прибегне до разкопки.

Списъкът от елементи, изброени в алинея 3, показва, че те са част от археологическото наследство, независимо дали се намират под земя или под вода. Във връзка с втория критерий от алинея 2 следва да се уточни, че интересният от гледна точка на миналото на човечеството елемент, трябва да се намира в територията на държава-страна по конвенцията. Това е само напомняне на един изначално присъщ на всяка международна конвенция принцип. В това отношение начинът, по който една държава определя териториалната си зона разкрива няколко възможности. Териториалната зона може да включва и териториалните води, съседни на тях зони, континенталната територия, само икономическа зона или защитена културна зона. Някои от държавите-членки на Съвета на Европа, ограничават правомощията си до останките, например в териториалните води. Други - ги разширяват върху континенталните си територии. Ревизираната конвенция отчита тези различия, без да дава предпочитания на едно или друго.

Член 2

Основното изискване на този член е държавите-страни по конвенцията да създадат правна система на защита на археологическото наследство. Всички държави-членки на Съвета на Европа имат разпоредби от този вид, които се различават много по характера и обхвата на защитата, която предвиждат. Членът съдържа някои разпоредби, които трябва да залегнат в правната система на държавите-страни по конвенцията.

Първата е разпоредба, изисква от една страна да бъде създаден инвентарен опис на археологическото наследство и от друга страна - защитените зони и паметници да бъдат класифицирани. Това са основни елементи на планирането, защото позволяват още на етапа на разработване на проектите, археологическото наследство да бъде взето предвид. Инвентарният опис, следователно е много необходим. Веднъж намерени, предметите следва да бъдат вписани заедно със

своите съседни участъци, които да могат да бъдат проследени при нужда. След това е вече лесно да се разпространи описанието на откраднат предмет и той да бъде намерен. Класифицирането на паметниците и защитените зони е полезно и когато не е известно докъде се простира мястото или паметника. Ревизираната конвенция не предвижда краен размер на защитената зона или дейностите, които следва да бъдат забранени в нея. Държавата трябва да реши това, като се съобрази със спецификата на всеки отделен случай.

Археологическите резервати са обект на ограничения, с цел да се опази археологическото наследство, намиращо се в техните граници. Препоръката на ЮНЕСКО от 19 ноември 1968 г., относно опазването на културните паметници, застрашени от обществени или частни дейности, разпорежда в член 24.а, че "археологическите резервати следва да бъдат обект на класифициране, защита и замразяване, за да може в тях да се извършват задълбочени разкопки и да се съхраняват намерените останки". Член 2 на ревизираната конвенция има за цел опазването на наследството в полза на бъдещите поколения. Той следва да бъде четен във връзка с член 4, алинея I. Създаването на археологически резервати, не означава да се забрани всяко използване на земята в тях. В повечето случаи това означава просто, че по-сериозните действия върху земята се оценяват от компетентни за това органи. Всички разкопки следва да бъдат обект на подробно проучване, от гледна точка на научните им цели.

Случайният откривател, трябва да съобщи за откритото на споменатите власти. Тази разпоредба не засяга собствеността на намереното. Собственикът обаче, трябва не само да уведоми по предвидения начин за откритието, но и да го подложи на изследване, за да бъде включено в споменатия инвентарен опис и да бъде установена научната му стойност.

Въпреки всичко, държавата може да изисква такова съобщаване за случайни открития когато става дума за скъпоценни материали или когато става въпрос за вече класифицирани паметници и места.

Член 3

Член 3, алинея I изисква от всяка държава-страна по конвенцията да регламентира провеждането на археологически дейности на държавни или частни терени. В целия свят за това се изисква лицето, което има намерение да прави разкопки, да получи специално разрешение.

Това разрешение определя условията за контрол върху дейността. По този начин щетите върху археологическото наследство се ограничават до минимума, необходим за научното му изследване. Разкопките, които нямат друга цел освен изваждането на скъпоценни предмети, не следва да бъдат разрешавани. Член 3, алинея I уточнява, че разпоредбата следва да се прилага в еднаква степен за държавните и частни археолози. Държавните служби следва също да спазват тази процедура. Още повече, членът подчертава, че разкопките трябва да се приемат

като крайно средство в областта на изследванията, а не като нормално такова. Доколкото е възможно следва да се прилагат неразрушителни техники за изследване, както е посочено в Хартата на ИКОМОС.

От момента на излагането си, археологическото наследство започва да се руши. Скоростта на рушене зависи от материалите и степента на излагане. Много консерватори смятат за вандализъм разкопките, при които не е предвидена консервация. Като следствие от това, когато разкопките са необходими за решаването на научен проблем, следва да се предвидят средства за консервация, да бъде съставен план за съхраняване на откритията, както и на онова, което е останало от мястото. Предметите следва да бъдат почистени и складирани по такъв начин, че да могат да послужат на бъдещите поколения от изследователи. Казано по друг начин, трябва да се създаде депо, включващо и база данни за разкопките или откритията. Мястото на разкопките би могло да съдържа още интересен материал за нови разкопки и следователно, то трябва да се покрие или консервира. Ревизираната конвенция, в член 3, алинея I, изисква регламентирането на разкопките във всяка държава-страна по конвенцията, да отчита това. Този член трябва да бъде четен във връзка с член 4.

Член 3, алинея II, изисква разрушителните процеси да бъдат прилагани единствено от квалифицирани и опитни специалисти, което не означава, че други лица не могат да участват в разкопките. Просто те следва да работят под ръководството на квалифициран специалист, отговорен за разкопките. Непрофесионалистите впрочем, са допринесли много за развитието на познанията, с участието си археологически разкопки.

Член 3 алинея III, регламентира задължението на държавите-страни по конвенцията да въведат лиценз и регистрация за лицата, използващи металотърсачи. Първо, това задължение се прилага в случаите, предвидени от вътрешното право. Второ - предварителното разрешаване на употребата на "металотърсачи и други търсеци съоръжения" се прилага в археологическото изследване.

Прекалената употреба на металотърсачи нанася съществени загуби на археологическото наследство. Когато металотърсачът локализира предмет, желанието за разкопки не може да бъде овладяно. Няма начин да се знае предварително, дали намереното ще има важно археологическо значение или ще бъде продукт на XX в. И в единия и в другия случай, земята се разравя при което всяка неметална останка се разрушава. Тази разпоредба се отнася до търсенето на археологически останки на държавни и частни терени. Изразът "други търсеци съоръжения" визира ултразвуковите и радарни устройства, използвани за същите цели.

Член 4

Докато членове 2 и 3, алинея I, се отнасят до създаването на правни и административни системи за управление на археологическите резервати,

консервация и управление на местата и предметите от разкопки, то член 4 задължава държавите за приемат мерки за физическото им опазване. Обратно на термините "съгласно условията" този член задължава държавите да отделят бюджетни и човешки ресурси за поставените цели. От държавата се изисква да осигури разбирането на необходимостта от създаването на археологически резервати от страна на държавната администрация, и да вземе мерки за създаването им. Това е едно постоянно задължение, защото създаването на резерват е само начало на процеса на опазване на наследството.

В алинея I на член 4, изразът "защита с други подходящи средства" визира вземането на мерки за физическо планиране и управление.

Член 5

Този член излага идеите и съвременните практики в отношенията между управлението и опазването на археологическото наследство.

От държавата се изисква да включи археолозите в процеса на планиране и да се погрижи за това археолози, градостроители и администратори да се консултират помежду си. Когато е заплашена околната среда, археологическите места следва да се разглеждат заедно с тяхното обкръжение. По този начин, известните или предвидени за изследване места, могат да бъдат взети предвид при изработването на строителни проекти. Обикновено е много по-лесно да се направи нещо на етапа на предварителното планиране, докато по-късно загубата на време и средства е значителна. Разпоредбите на член 7 са много уместни тук. Само публикуването на откритията, инвентарните описи и картите на археологическите места позволява истински консултации.

В някои случаи, може да се вземе решение да бъде осъществен проект, който би нанесъл вреди на археологическото наследство. Хартата на ИКОМОС, предвижда в този случай да се извършат разкопки. Член 5, алинея II.b, съдържа този принцип и изисква държавата да направи необходимото за осигуряване на време за "съответно научно изследване на мястото" и да отдели съответните средства за това. Източниците на тези средства са посочени в член 6.

Разбира се, може да се случи археологическо място да бъде разкрито по време на градоустройствени дейности. Член 5, алинея IV, препоръчва в този случай доколкото е възможно - консервация на място, според вида на мястото и в съответствие с териториалната политика. Може например да се разкопае мястото и останките да се покрият отгоре. Така мястото се запазва за бъдещите поколения изследователи. В други случаи е възможно да се строи около мястото, така разкопките ще останат на открито и достъпни за обществеността. Алинея V подчертава също и научната стойност на археологическите места.

Член 5, алинея V признава правото на обществото да има достъп до археологическите места, но без това да става в ущърб на археологическия и

научния характер на тези места и тяхното обкръжение. Разпоредбите в полза на обществото, следва да бъдат съобразени с това. Строителството не следва да нарушава нито пейзажа, нито положението на мястото, като изменя посоките на реки, на ветрове, на слънчевата светлина и т.н.

Член 6

Този член третира финансовата подкрепа на археологическите изследвания. Организацията на такива изследвания и тяхното управление се различават в различните държави. Член 6 взема предвид това, като настоява националните, регионални и местни власти да осигуряват финансова подкрепа в рамките на своите компетенции. Важно е, в същото време, че ревизираната конвенция изисква всяка държава-страна по нея да осигурява финансова подкрепа на археологическите проучвания, които е започнала самата тя.

Алинея II на този член е важна, защото вменява на службите, отговорни за строителните проекти, грижата за финансирането на необходимите археологически проучвания. Разпоредби по този въпрос има и в Конвенцията на ЮНЕСКО от 19 ноември 1968 г. за опазване на културните паметници, застрашени от обществени и частни дейности, Препоръка (89)5 на Съвета на Европа и Хартата на ИКОМОС. Според ревизираната конвенция, археологическото наследство е източник на европейската колективна памет и според определението на Хартата на ИКОМОС е “общо наследство на човешкото общество”. То трябва следователно да бъде пазено, но цената на това опазване не следва да се поема от държавата, когато води до нарастването на частната печалба. Частните строителни предприемачи също трябва да се грижат за опазването на местата, които са застрашени в резултат на тяхната дейност.

Масщабните частни или държавни строителни проекти следва да предвидят в бюджетите си дейността по археологическите разкрития и пълното описване на находките, в същата степен, в която предвиждат проучване на ефекта от строителството върху околната среда.

В следствие на това трябва да се приемат разпоредби, които съгласно член 5 предвиждат възможността за археологически разкопки и разходите за тях да бъдат поети от частни или държавни източници, според обстоятелствата. Тези разходи включват “пълното” разкриване и публикуване на находките, във всички етапи на археологическата работа, дори и след приключването на разкопките. Следователно, бюджетът трябва да предвижда средства за събирането и оценката на находките, както и да уточнява характера на предстоящите изследвания. Следва етапът на анализ на данните, който трябва да започне с архивиране, каталогизиране и стратиграфиране на предметите, в естествената им среда. На края, въз основа на така събраната документация, следва да бъде изработен доклад.

Член 7

Необходимостта да се публикуват откритията, инвентарните описи и картите на археологическите места, предвидена в член 7, алинея I, беше илюстрирана вече при коментара на член 5. Не е възможно да се започват градоустройствени проекти без да се вземе предвид тази информация. Тук става въпрос за вземането на превантивни мерки.

Както е посочено в Хартата на ИКОМОС, разкопките на археологическо място водят “до необходимостта да бъдат извадени свидетелствата и да бъде предотвратен риска да се погубят други сведения или да се разруши напълно паметника”. Мястото не може на практика никога да бъде напълно реконструирано. Тъй като разкопките могат да имат единствено научна цел, на ръководителя им се пада задачата да разпространи събраната информация.

Разпространяването на тази информация е абсолютно необходимо за постигане на останалите цели на конвенцията, като например образованието, предвидено по член 9.

Обикновено сведенията се предоставят на широката и специализираната публика с публикуването на резултатите от изследването, но това става дълго време след приключване на самата археологическа работа. На практика тази дейност изисква участието на множество специалисти, чиито анализи на намереното се съчетават. Членът не изисква изрично публикуване на резултатите, но настоява държавите-страни по конвенцията да приемат “практически разпоредби” за първоначалното публикуване на научно обобщение или предварителен доклад за извършените проучвания, последвано от публикуване на окончателно пълно изследване. Първата мярка има за цел оповестяването на откритията, направени по време на теренната работа, а втората – на сравнителния анализ на резултатите.

Член 8

Този член третира разпространението на информация, получена в резултат на дейностите в областта на археологическото наследство. Първият начин за това е обменът на елементи на археологическото наследство, който държавите-страни по конвенцията са задължени да улесняват. Тази разпоредба е важна по няколко причини. Археологическите паметници са важен елемент от обучението на бъдещите археолози и други специалисти в областта на археологическото наследство. Този обмен спомага също за извършването на по-задълбочен научен анализ, който не би бил възможен без помощта на скъпа и рядка техника. Обмен между археолозите и научно-изследователските институти е важен по принцип за археологията. Държавите следва да отстранят препятствията за такъв обмен на национално и международно ниво. Настоящият член задължава държавите да предприемат действия за създаване на благоприятен климат за обмен, например чрез двустранни споразумения и процедури, които го улесняват.

Вторият аспект на разпространението на информация е ангажимента от страна на държавите да улесняват обмена на данни от археологическите изследвания и разкопките, които са в ход. Това се налага, тъй като често находка, направена в една държава е много важна за изследванията, осъществявани в останалите. Също така, съгласно втората разпоредба на член 8, алинея II, създаването на международни програми за археологически изследвания би улеснило съгласуваното решаване на научните проблеми, които възникват в повечето държави-страни по конвенцията.

Член 9

Член 9 алинея I, засяга важния проблем за ангажирането на общественото мнение. Всяка археологическа дейност носи полза на обществото, тъй като му разкрива произхода и природата на човека. Благодарение на тези дейности се хвърля светлина върху историята и достиженията на предишните цивилизации. Обществото се интересува отдавна от тези проблеми и този интерес трябва едновременно да бъде подхранван и разширяван. Не само защото това в крайна сметка води до увеличаването на знанията и обогатяването на образованието, но и защото така се гарантира напредъка по отношение на опазването на археологическото наследство. Общество, което осъзнава стойността на археологическото си наследство е в по-малка степен склонно да го разрушава или поврежда. То е също така готово да отдели сили средства за изследване на наследството си.

За да може да оцени археологическото наследство, широката публика трябва да има достъп до археологическите паметници и места. Това е особено важно за процеса на образованието и за познаването на произхода и развитието на съвременните общества. Хартата на ИКОМОС изисква “предоставянето на информация да се извършва в достъпна форма и тази информация да бъде често актуализирана по такъв начин, че да отразява различните гледни точки по отношение на миналото”.

Заедно с признаването на правото на обществото да има достъп до миналото си чрез археологическото наследство, трябва също да се признае, че при определени обстоятелства този достъп може да бъде ограничен, заради нуждите на опазването на последното. Така например, някои пещери с праисторически рисунки са затворени за посещение, заради опасното повишаване на влажността и влошаването на бактериалната среда, в следствие на преминаването на туристите през тях. Когато се налага да се забрани достъпът до археологическия паметник, следва да се намерят други средства за излагането му пред обществото, например репродукции в реална големина или други комуникационни средства.

Член 10

Този член задължава държавите-страни по ревизираната конвенция да предотвратяват нелегалния трафик на елементи на археологическото наследство.

Тук под “нелегален трафик” се разбира търговията с предмети, придобити при несанкционирани разкопки или незаконно придобити при санкционирани такива. Първите противоречат на процедурите, предвидени в член 3, алинея I. Санкционирани разкопки са онези, за които е получено разрешение по съответния ред. Не е възможно да се предотврати всяко присвояване на елементи от археологическото наследство при такива разкопки, ако не се осигури по-строг контрол върху лицата, участващи в тях. Дори и в този случай обаче, опазването не би могло да бъде пълно. Търговската стойност на многобройните предмети, намерени при разкопки в Европа е такава, че изкушението те да бъдат присвоени, успешно устоява на санкциите и забраните. Най-доброто оръжие срещу този вид деяния е запознаването на обществото с проблема и по-специално, с факта, че с отнемането на паметника от естествената му среда се нарушава научната му стойност и се нанасят щети на археологическото място като цяло. В борбата с нелегалния трафик на археологически предмети, държавите могат да си сътрудничат, като обменят информация за изчезването или появата на подозрителни предмети на пазара.

При тези условия, член 10 изисква държавите да предвидят обмен на информация за несанкционирани разкопки. При събирането на тази информация държавата следва да прилага съответните закони, като зачита неприкосновеността на личния живот и да се ангажира да информира останалите държави-членки за предлагането на предмети, придобити при несанкционирани разкопки или незаконно придобити при санкционирани такива. Това задължение не означава, че държавата трябва да предприеме специални действия за събиране на информация за несанкционирани разкопки или подозрителни оферти. Посочените мерки следва да се предприемат само ако и стане известно за такива разкопки или оферти.

Ограничението, което поставя член 10, алинея III, съществува в правилниците на много музеи. Международният съвет на музеите, в своя Кодекс за професионална етика от 1986 г. разпорежда музеите да не купуват предмети, “когато има основание да се смята, че при тяхното откриване са нанесени щети на научната или художествената стойност на стари археологически места, или е било пренебрегнато мнението на собственика на терена, или на компетентния правен или административен орган” (алинея 3.2). В много държави това правило се прилага и от частните, и от държавните музеи. Като резултат – изискванията на член 10, алинеи III и IV към държавите ще задълбочи тези практики и ще принуди институциите, които не са обръщали внимание на проблема, да преразгледат гледната си точка по този въпрос.

По време на работата върху ревизираната конвенция, някои делегации отбелязаха, че има случаи, в които е по-добре музеите да приемат предмети, придобити при несанкционирани разкопки, за да се попречи на тяхното унищожаване. Беше признато също така, че разпоредбите на член 10 нямат обратно (ретроактивно) действие.

Член 11

Основните правни и практически проблеми, които трябва да се преодолеят, за да бъде избегнат незаконният трафик на елементи на културното наследство, са доста сложни. Те не могат да бъдат решени от една конвенция, която визира преди всичко режима на използване на археологическите места и извършването на археологически изследвания. Затова член 11 на конвенцията заявява, че нито една от нейните разпоредби не може да пречи на прилагането на двустранни или многостранни споразумения, които съществуват или биха съществували между държавите-страни по конвенцията. С други думи, тази конвенция не може да служи за интерпретация, ограничаване или разширяване на действието на такива споразумения.

При откриването за подписване на ревизираната конвенция, в тази област съществуват други действащи инструменти, като Европейската конвенция за нарушенията по отношение на културните паметници, изготвена от Съвета на Европа и открита за подписване през 1985. Друга важна конвенция е тази на ЮНЕСКО, относно мерките за предотвратяване и забрана на незаконното притежаване, внос, износ и трансфер на паметници на културата (Париж, 14 ноември 1970). През април 1991, страни по нея са 69 държави, от които членки на Съвета на Европа са Гърция, Италия, Испания, Кипър, Португалия, Турция, Унгария и Чехословакия. От 5те държави със статут на специално поканени в Съвета на Европа, по това време 3 – България, Полша и Югославия, са страни по Конвенцията на ЮНЕСКО от 1970 г.

Държавите от Централна и Източна Европа са обвързани и със Споразумението на социалистическите държави за сътрудничество и взаимопомощ при изземването и връщането на паметниците на културата, пренасяни незаконно зад граница (1986 г.).

В момента на откриването за подписване на ревизираната конвенция се разглеждат и други проекти за международни споразумения в тази област.

Член 12

Разпоредбите, относно техническото подпомагане представляват едно от добрите средства, които държавите биха могли да приложат заедно, за опазване на археологическото наследство.

Втората алинея на член 12 се отнася до развитието на обмен на специалисти от различни професии и занаяти, важни за консервацията на археологическото наследство. Той визира по-специално отговорните за професионалното образование представители на администрацията, в различни сектори. Хартата на ИКОМОС подчертава, че “всички дисциплини в областта на опазването на археологическото наследство трябва да се изучават на най-високо университетско ниво. Обучението на достатъчен брой специалисти в съответните сектори, следва да бъде една от основните цели на образователните политики на всички държави”. Специалистите, за които става въпрос, не са единствено археолози или професионалисти, в областта на интерпретацията на археологическата информация, но също така и специалисти в областта на представянето на елементите на археологическото наследство пред широката публика.

Възможностите, които предоставя продължаващото обучение, са особено благоприятни за създаването на частична или по-продължителна мобилност в на специалисти. Ако това е необходимо, следва да се промени националната или регионална регламентация за обучение в процеса на работа. Извън стажовете, ако това вече не е сторено, професионалните правилници, следва да позволяват приемането на специалисти, които биха искали да упражняват занаята или професията си, извън собствената си страна.

Член 13

За да бъде приложена максимално ефективно ревизираната конвенция, е важно да се създаде комитет, който да следи за прилагането ѝ. Подобен комитет за архитектурното наследство получи мандат от Комитета на министрите в Конвенцията за опазване на архитектурното наследство на Европа (1985 г.)

Комитетът ще предоставя периодично доклади за състоянието на политиките за опазване на археологическото наследство в държавите-страни по конвенцията, по искане на Комитета на министрите на Съвета на Европа.

От друга страна, комитетът трябва да предлага на Комитета на министрите мерки, улесняващи прилагането на ревизираната конвенция. Тези мерки могат да бъдат предложения за препоръки към държавите-членки, предложения по отношение на междуправителствената програма за действие на Съвета на Европа, или на многостранното международно сътрудничество, на информирането и мотивирането на държавите, местните власти и европейската общественост.

Комитетът ще бъде натоварен също да препоръчва на Комитета на министрите да кани държави не-членки на Съвета на Европа да се присъединят към ревизираната конвенция.

Членове 14-18

Заклучителните клаузи на членове 14 до 18 са съставени по модела за заключителни клаузи на конвенциите и споразуменията на Съвета на Европа.